

vsakogar. Ni pa več kot zanimivo in pobudno. Vzroki za to, da to življenje, ki je samo na sebi pretresljivo, ne pretrese in ne prevzame človeka globlje, so podani v razboru in razglobi njegovega osrednjega stržena. Če bi si bil Kraigher dal časa in moralnega napora, da bi bil to improvizirano delo resnično pregnetal in se svobodno ozrl na njegovo problematiko, bi bil dosegel tudi to višjo kvaliteto. Verujem, da je takega dejanja sposoben, in pričakujem za trdno od njega resničnega umotvora.

J o s i p V i d m a r.

Ivan Zorec: Domačija ob Temenici. Izdala in založila Družba sv. Mohorja. V Celju 1929. Str. 112.

Malo prenapla, prelahka ljudska povest o lepi, težki domačiji in o štirih gospodarjih, ki se vrste na nji. Skromna, tiha epopeja o kmetiški ljubezni do zemlje, prav za prav še nekaj več: «Ljubezen in veselje je čutil tudi sin teme-niške doline, ubogi brezdomec, ko je pisal to zgodbo o naši veliki, lepi in včasih slepi ljubezni do rodne zemlje domače.» (Str. 112.) Najbrž pa tudi nekaj manj: epopejo ljubezni do zemlje je mislil avtor, pa se mu je mimogrede marsikod izpačila v pesem ljubezni do posesti. Povest s tako etično namero pa se mi ne zdi najbolj pripravna za ljudsko povest, še manj pa bo seveda mlademu, novemu srcu mogla blizu.

Osebe, iz katerih je spletena preprosta zgodba, je avtor postavil malo preblizu luči te svoje osnovne misli: nikogar ni narisal vsega, kakršen bi bil v resnici, temveč je vsakogar premeril ob ostrini svoje tendence. Tako je Trlep, glavni junak, kljub vsem svojim svetlim borbam in tihim pomenkom s poljem in gozdom vendarle samo bolehav, v ljubosumju za svoje posestvo nervozen starec, ki bo malo zanimal in ogrel. Njegovega črnega nasprotnika pa, bajtarskega naslednika na Trlepovini, je avtor kar v dveh, treh naglih, strogo klasi-ficiranih črtah vrgel na papir: slab gospodar, pohajač, pijanec in prešuštnik. Stara modrost in morala trdnega kmeta od včeraj zoper modrost bajtarja in vagabunda od jutri: Zorec se je postavil na včerajšnjo stran, obenem pa je svojo povest marsikod prikrajšal za čar neposredne vernosti.

Zgodba sama je, kakor so bile take zgodbe že tudi doslej: sin v Ameriki, doma pa posestvo na vsem lepem nad brezdomno usode, potem sramotno v tujih, bajtarskih rokah, dokler ga nazadnje le spet ne prevzame rodni sin, ki se srečno in ravno o pravem času vrne.

Zanimivejša in vrednejša pa je knjiga po svojem jezikovnem prizadevanju. Ponoven dokaz je, da je starejši rod naših pisateljev vedno z vse drugačno skrbjo pristopal k svojemu delu, kakor pa bi se dalo to reči o mlajših. Zorčev slog je nekam romantično-idealističen, toda je v sebi zaključen in dognan. Resen, živ poskus je, podati verno podobo slovenske umetniške govornice od tiste dobre, kremenite trdote, ki jo srečaš na naši vasi, pa do tiste lepe, pre-proste blagozvočnosti, ki je v narodni pesmi. Motijo samo nekateri predrzni stilizmi, ki prehajajo tupatam že v slovnične pogoške (vola, vsa slinasta od odvajenega dela — str. 6.); potem raba predpreteklega časa pri nedovršnih glagolih (str. 85., 92., 103.), površnost v ločilih (n. pr.: nemara jim je hudo bolj nego si mislim — str. 13.; hoste, okleščene in očiščene, kakor lepo oskrbo-van vrt), napake pri nikalnicah (nikjer nobene dušeče se gošče — str. 7.; kar skoraj ni potrebovala — str. 67.) in par germanizmov (rom — str. 89.).

L. M r z e l.

Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani do leta 1929. Izdal rektorat Uni-verze Kralja Aleksandra Prvega v Ljubljani. Grafično delo izvršila po načrtih gos-poda prof. Plečnika Jugoslovanska tiskarna. 533 str.

Monumentalni zbornik, ki ga je ob desetletnici svojega obstoja izdala univerza, se tako po obliki kot po vsebini loči od sličnih jubilejnih publikacij. Po zunanji opremi se s tem delom utegne meriti malokatera slovenska knjiga. Pomembnost izdaje je poudarjena z najboljšim materialom in s krepkim tiskom, zlasti pa z arhitektonsko razvrstitvijo. Ta arhitektonika ni mehanična, marveč upošteva vsebino in značaj spisa (prim. pri referatih delitev strani v dva stolpiča, v tem ko pri člankih te delitve ni; prim. še zakon o ustanovitvi univerze na str. 235., statistike, str. 461. sl. in slično). Nov odstavek je označen pri člankih s tem, da je prva beseda tiskana vsa z veliki črkami: ker dobi s tem začetna črka zunanji poudarek, bi bilo želeto, da bi imela tudi notranjega, to se pravi, da bi bila značilna za tisti odstavek, s čimer postane neke vrste podnaslov. Razen v Kidričevem članku (str. 423. sl.) pa se to ni upoštevalo.

Vsebinsko bi se dal zbornik deliti v dva dela: v zgodovinski in opisno-statistični. Prvi obsega Polčev članek «Ljubljansko višje šolstvo v preteklosti in borba za slovensko univerzo» (str. 1—229), nepodpisan splošen pregled «Ljubljanska univerza 1919—1929» (str. 235—259) in Kidričev «Biblioteški problem in univerza» (str. 421—439). Nekak prehod so zgodovinski ter opisni članki o fakultetah (str. 283. sl.). Med opisno-statistične je šteti «Opis nekaterih univerzitetnih institucij», «Ustanove», «Organizacije univerzitetnih slušateljev», «Akademske oblasti», «Status in statistiko» ter «Bibliografijo».

Zgodovinski del dviga zbornik nad običajne prigodniške objave, zlasti zato, ker predstavlja dva znanstvena elaborata, ki sta bila potrebna, da se pri tej priliki zabeleži. Zato bi bilo odveč razmišljanje, ali ni kazalo proslaviti jubilej in pokazati se svetu z zbornikom samih znanstvenih razprav.

Polec, ki je že v Vseučiliškem zborniku leta 1902. pisal o zgodovini ljubljanskega višjega šolstva, je tu poglobljeno obdelal to zanimivo in hvaležno zgodovino. Posegel je v najstarejšo dobo, v kateri so se pojavili začetki visokošolskega studija pri nas (visokošolskega v smislu tiste dobe), v 17. stoletje. Tedaj se je na jezuitskem kolegiju predavala filozofija in bogoslovje. Z reformo Jožefa II. pa je jezuitsko šolstvo in z njim tudi ljubljansko zadel smrtni udarec, bogoslovje so premestili iz Ljubljane, filozofski studij pa ukinili. Zanimiva in z argumenti, ki so še danes veljavni, opremljena prošnja deželnih stanov je dosegla, da se je leta 1788. vrnila Ljubljani filozofija. Tu pa bi bilo treba pojasniti vprašanje, ali je 1788. obnovljeni filozofski studij obsegal samo filozofske predmete, kakor ob razpustu 1785., ali pa so upošteevane tiste točke omenjene prošnje, ki so zahtevale, naj se ta studij preustroji po vzoru preurejenega dunajskega vseučilišča, t. j. naj se upoštevajo tudi vede, kakor nautika, ladjedelstvo, finančno-politično znanstvo in naravoslovje. Tudi postanek filozofično-kirurškega učilišča v tisti dobi se mi ne zdi dovolj jasno osvetljen.

Obširno in pomembno je poglavje «Ljubljanska visoka šola v francoski Iliriji» z novimi izsledki in na osnovi novega gradiva. Že reforme šolstva na Francoskem po revoluciji so dokaj podrobno tolmačene. Bilo pa je to potrebno, ker je avtor hotel poudariti zlasti zanimivo dejstvo, da se je organizacija šolstva pri nas ločila od oficialne francoske. Osvetlil je tudi vzrok: Zelli, ki je kot profesor v Zadru spoznal ustroj šolstva, kakor ga je uveljavil v Dalmaciji Dandolo, je tedaj, ko je moral v naglici organizirati šolstvo na Slovenskem, kratko in malo prevzel ta ustroj. — Zunanja organizacija je zelo podrobno pojasnjena na podlagi novih (tu tudi objavljenih) dokumentov. Nov in dragocen material iz arhiva bivšega notranjega ministrstva na Dunaju (ki je zgorel ob komunistični revoluciji leta 1927.) pa je povzročil, da je avtor zapustil pot sinteze.

Namesto da bi ob uporabi Zellijeve korespondence in spisov tako zvane ilirske organizacijske komisije, ki je po francoski okupaciji leta 1814. do 1816. prestrojala upravo v slovensko-ilirskih deželah, napravil eno in enotno sintetično sliko višjega šolstva v francoski Iliriji, razgrinja pred nami v dveh poglavjih A in C (tiskovna napaka namesto B!) dve sliki; dokončno, popolno sliko in pravilno ceno si mora torej čitatelj sam ustvariti.

Tudi potegovanje za tretji filozofski letnik in za juridično fakulteto po odhodu Francozov, oprto na zanimive argumente, je slikano vseskozi na osnovi novega arhivalnega gradiva.

Zase je obdelana borba in delni uspehi leta 1848., dalje taborska doba, epizodi leta 1890. (Svetčev predlog o pravni akademiji) in 1891. (Šukljetov predlog o slovenskih predavanjih na graški univerzi), borba leta 1898., ki je po Majaronovi in Hribarjevi iniciativi razgibala vso našo javnost, in končno od leta 1901. do svetovne vojne akcija, ki se je začela mnogo obetajoče, nadaljevala brez idejne enotnosti, končala pa s kričečim disakordom. Zadnje poglavje slika dogodke v prvem letu po vojni, namreč delo vseučiliške komisije in ustanovitev univerze.

Tu in tam bi kazalo prenesti še več gradiva v dodatek, da bi sinteza postala čvrstješa. Tudi stvarno in imensko kazalo bi bilo dobrodošlo. Avtor je pisal vseskozi z veliko ljubeznijo, vestnostjo in težnjo po objektivnosti; zbral je vse vire, tudi še neobjavljene in se živahno razmahnil zlasti pri slikanju polpretekla dobe. Uspel je popolnoma in pokazal, da se morda čše ni nikdar noben narod toliko časa in tako vztrajno boril za najvišji svoj kulturni zavod in (da) nikoli ni še noben narod iz lastnih moči ustvaril iz tal brez organskega razvoja in naslona na drug zavod svojo moderno univerzo, kakor je bilo usojeno našemu malemu narodu.

S Polčevo lepo študijo je dobila ljubljanska univerza svoj veliki obrambni tekst, vsa jugoslovenska javnost pa dokaz, da ljubljanska univerza ni trenuten zahtevek, ampak stoletni sen najboljših slovenskih moči.

Iz «Splošnega pregleda» prvega desetletja odmeva desetletni boj univerze za obstanek, boj proti redukcijam, boj za kredite, obenem pa tiho delo in rast, kakor bi vsega tega boja sploh ne bilo. Zlasti opisi nekaterih univerzitetnih institucij kažejo, koliko se je storilo s skromnimi sredstvi in v tesnih prostorih.

Najvažnejši instituciji, knjižnici, pa je namesto navadnega opisa posvečen Kidričev članek «Biblioteški problem in univerza». Kidrič je segel daleč nazaj v 16. stoletje, omenil izgubljene knjižnice in pokazal rast in sestav ljubljanskih knjižnic: licejske, muzejske, semeniške, frančiškanske, Matične, mestne in centralne pri višjem deželnem sodišču. Dotaknil se je tudi srednješolskih, ljudskih in važnejših zasebnih bibliotek.

Ob ustanovitvi univerze je bilo v raznih knjižnicah kakih 200.000 knjig. Seveda ni bilo enotnega kataloga, saj je bila celo katalogizacija nekaterih zavodov nezadostna. Zbirka je bila tudi enostranska, ker so realne vede bile slabo zastopane; enostranska oprema je izvirala tudi iz nemške kulturne orientacije.

Od ustanovitve univerze do danes se je nabralo v raznih univerzitetnih institucijah kakih 100.000 knjig, nastala je tesnejša zveza med posameznimi knjižnicami zlasti med muzejsko in državno študijsko (licejsko), naloga bližnje bodočnosti pa bo preureditev poslednje v univerzitetno knjižnico v novih in primernejših prostorih.

Kidrič je obdelal obilno snov na odmerjenem prostoru vzorno pregledno in izčrpno. Zlasti zgodovina licejske in semeniške knjižnice, ki sta se množili s prirastki knjig znamenitih kulturnih delavcev iz prejšnjih stoletij, prinaša marsikaj zanimivega. Avtor spretno poudarja posebnosti in važna dela v teh knjižnicah, da bi pokazal, kako je bila «Ljubljana po likvidaciji svetovne vojne na ozemlju Jugoslavije poleg Beograda in Zagreba edino mesto, čigar biblioteška oprema je dajala poročstvo za zdrav in organski zametek znanstvenega dela» in kako je prihajala «za sistematični studij slovenskih nacionalnih znanosti v poštev sploh samo Ljubljana».

Zelo posrečena je bila misel, uvrstiti v zbornik tudi bibliografijo znanstvenih spisov univerzitetnih profesorjev in docentov. Iz nje se lepo odraža znanstvena višina tistih, ki so začeli graditi našo *Almo mater*, obenem pa tudi pomen in razmah univerze v njenem okolišu. Kjer je bilo možno, so naši znanstveniki usmerili svoje delo v poslednjem desetletju k raziskovanju domačih problemov. Tehnična ureditev bibliografij pa je nekoliko subjektivna in zato deloma neenotna; tako so pri nekaterih imenih popolne bibliografije, pod imenom «Priatelj Ivan, dr.» pa stoje samo spisi od 1920. do 1928.; navesti bi bilo treba tu vsaj časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino, V., ki hrani še seznam prejšnjih Prijateljevih spisov. Bibliografija namreč ni samo slika intenzivnega dela, marveč bo za marsikoga, zlasti pa za slušatelje tudi potreben in koristen pripomoček in kašipot.

Zbornik, ki ga krasi dobršno število uspelih slik, je bogat kulturni dokument trajne vrednosti. Priča pa tudi, da izpolnjuje naša najvišja kulturna ustanova nade vseh tistih, ki so se tako vneto borili zanjo. Ko bo univerzitetna misel postala last slehernega našega človeka, bo univerza, ta «najvišji hram duha, tvoriteljica trajnih duševnih vrednot, javna svobodna last svobodnega naroda» (kakor je napisal rektor Vidmar v pomembni uvodni besedi) stopila na pot še večjega razmaha.

Mirko Rupel.

Jovan Radulović: Večeri tajna i saznanja. Pesmi. Grupa sarajevskih književnika. III. knjiga. Sarajevo. 1930. Str. 104.

V «Predgovoru za odbrano prave poezije» se Radulović brani povojne, modernistične poezije, ki stremi za senzacijami, banalnim poudarjanjem neumetniških afektacij, «jer poezija nije cirkus, još manje žonglerstvo». — «Poezija je liturgija u slavu lepote, služba jednom vzvišenom idealu koji ima svoj koren u metafizici naših unutarnjih stremljenja.» — Radulović govori o večnem v poeziji, o tem, kar je večno lepo in vredno za vse čase in rodove. O važnosti takih spoznanj ne dvomim, samo nikakor ne spadajo v predgovor zbirke zaradi polemičnega tona in strogo osebnega razmerja s kritiko, kar pač moti. V resnici pa ni pesnik v uvodu razodel nikake nove misli; saj je pravi umetnik itak neodvisen od neumetniških, praznih in puhlih enodnevnih teorij in je v zvezi s preteklostjo. Razburjenje torej ni umestno.

Pri Radulovićevih pesmih je najmočnejša miselna komponenta, ki skoro vedno uduši emocionalno, čeprav je marsikje čutiti čuvstveno globino. Zaradi poudarjanja misli so njegove pesmi po večini raztegnjene, v kompoziciji zapletene, tu pa tam patetične in govorniško dolgovezne (n. pr. «Veće slovenske sentimentalnosti», «Poslednji nacionalni romantičar»). Poleg impresionističnega slikanja domačega kraja in gostobesednega meditiranja je za Radulovića značilna še filozofska pesem, ki pa ni pesniško ustvarjena, ampak mrzlo racionalno preiščljena in izdelana (n. pr. «Između stvarnosti i sna», «Pesnik u ogledalu», «Meditacija o budućem životu», «Ničev», «S lica i naličja» itd.). Spoznal je, da «beskrajno ništovi smo» («Izbezumljeno pokolenje»). Njegovo življenje pa je